

Biblioteka
44°N i 20°E

Urednik
Nikola Petaković

Copyright © Milan Todorov
Copyright © 2016 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-488-8

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, prešampavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2016.

Milan Todorou

Lek protiu smrti

Roman

1.

U mladosti postavljao sam sebi samo jedno pitanje: Šta će mi se dogoditi sutra? I radovao se tome. Premda nisam znao šta će mi se dogoditi u budućnosti. Međutim, dok sam očekivao veliko i dobro čudo od sutrašnjice, osećao sam se bezbrižno. A onda sam, nije to bilo u jednom danu, potrajalo je, konačno saznao odgovor.

Stoga, ako me sada pitate šta će biti sutra, reći ću vam da je najbolje da što pre uhvatite nekog podruku; da razmenjujete reči na svim jezicima sveta jer svakog sekunda u svetu umire dve hiljade reči; da posle ohlađenog belog vina postojite ispod strehe sa koje dobuje kiša; da više živite na ulici nego u stanu i da, ukoliko imate bicikl, budete veoma, veoma oprezni s njim.

Mislim da je to dovoljno. Dovoljno za početak.

A posle? Kuda vas život odnese.

2.

Početakom sedamdesetih godina prošlog veka, lokalni radio je postajao sve popularniji. Emitovao je, pre svega, dobru muziku. Dona Samer i Dalida, Olivija Njutn, pa Džon Travolta. Najviše sam voleo Amerikance. Lepio sam se za *Led cepelin* i njihovu *Black Mountain Side*:

Nisi morala da mi kažeš da me voliš i nisi morala tako da me napustiš... Da, to je bilo upravo to.

Slušali smo ga pomoću male, okrugle metalne slušalice slične onom delu telefona koji se prislanja na uho. Bio je to primitivni primerak detektora sa silicijumom. Umesto antena, koristili smo oluke. Iz njihovih mračnih dubina sa zadahom ruševnih periferijskih kuća, do nas su u talasima stizali glasovi dalekih, srećnih svetova.

Trudili smo se da tu negde, u građevini novog vremena, prepoznamo sebe. A kada je kiša padala, tada bismo, kao zaverenici neke nove slobode, u svojim sobičcima, slušali lokalni radio tako što bismo žičicu iz one slušalice ugurali u nulti otvor na strujnoj utičnici.

3.

U to vreme nisam znao da ću biti novinar na radiju. Slučajno sam u listu *Dan* video da je lokalni radio raspisao konkurs za novinara pripravnika. Povremeno sam kupovao oblasne novine ponajviše u iščekivanju da vidim objavljene sopstvene priloge. Bile su to male vesti sa redovnih letnjih egzercira takozvanih teritorijalaca na vojnom vežbalištu na Fruškoj gori. Kuckao sam ih na prastarom metalnom *remton de luxe*, koji mi je otac poklonio kada sam upisao prvi razred gimnazije. Bila je to jaka, čelična pisaća mašina iz čuvene remington serije, izrađena u Pešti 1939. godine. Ne znam kako je otac dospao do nje tih sedamdesetih godina prošlog veka.

Imala je samo jednu manu, dva ili tri slova na njenoj tastaturi bila su iz mađarske abecede, te sam posle kucanja morao hemijskom olovkom da uklanjam tačkice i zapete iznad *a*, *o* ili *e* ili da skraćujem dvoslovne znakove. Na njoj sam ispisao svoju skromnu biografiju

u kojoj sam naznačio da se služim i mađarskim jezikom, ali ne u dovoljnoj meri. Na kraju te pismene predstavke potpisao sam se punim imenom i prezimenom, te u hodniku lokalne stanice, na niskom šalteru, predao prijavu na konkurs. Posle detaljnog i pažljivo čitanja službenica je upisala moju molbu u neku knjigu i, osmehnuvši se, rekla: – Sve je u redu. Bićete pisanim putem obavешteni o ishodu konkursa.

Izašao sam iz zgrade Radija razmišljajući da li je osmeh činovnice bio izraz kurtoazije ili joj se nešto u mojoj prijavi istinski dopalo. Tek na pola puta do kuće shvatio sam da sam pogrešio prilikom ispisivanja imena u molbi za zaposlenje. Ispisao sam ime kao Vasza. Bio sam očajan. Sigurno će me odbiti. Pomisliće da sam nepismen ili, u najmanju ruku, aljkav. Trebalo je da izbacim ono mađarsko *z* u tandemu sa *s*. Međutim, na moje veliko iznenađenje, posle dve nedelje su mi javili da sam prošao na konkursu. U stvari, sada, kada bolje razmislim, shvatam da sam primljen sasvim zaslužen.

4.

Moj otac je bio polutan. Jedinac oca Srbina, starinom iz Pomorišja, i majke Mađarice iz okoline Senteša. U vreme očevog rođenja živeli su na salašu u crnogradskoj pustari, blizu Česterega. Bili su, za ono vreme, imućni, imali su 36 jutara zemlje.

Bila je sredina novembra 1918. godine, kada je srpska konjica okvasila kopita u talasima Moriša i Tise kod Segedina, zaustavivši se naglo i skoro neočekivano da tu obeleži kraj rata i svoju veliku, možda najveću pobeđu u istoriji srpstva, zabadanjem sablji od uralskog čelika u vodu obasjanu hladnim, kasnim suncem.

Srbe u Ugarskoj je time potpuno očarala. Mnogima se već tada javila smela misao o povratku u staru domovinu. Srbija je u njihovim očima sada bila moćna sila i velika nada. Za nju su se mogli vezivati trajnije nego za lešinu Ugarske koju su sad već razvlačili Rumuni i Sovjeti.

Mnogi srpski domaćini u Deski, Sentivanu, Sent Andreji, Ivandi, Sirigu i Sečuju – među njima i moj pradedo Aksentije Nedeljkov – tada su doneli sudbonosnu odluku da menjaju imanja za imanja i kuće u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Trampe su se odvijale često naslepo. Po svaku cenu, jer behu sigurni u svoju novorođenu dobru zvezdu. Tako su već početkom prošlog veka dospeli u ono što Mađari, koji poraz u Prvom svetskom ratu nikada nisu uspeali da prebole, još zovu svojom *donjom zemljom*, u Vojvodinu. Od tog vremena, od te pobeđe ispisane oficirskim sabljama po vodi, koliko sutra biće sto godina. Ipak, malo šta je ostalo.

Moj otac bi ponekad, sećajući se priča iz tog vremena, žmirkajući od nekog samo njemu znanog nespokoja, rekao isto ono što su mađarski iroši i bandi gazde, cepteći od nemoćnog jeda i straha, šaputali u kratke podstrižene brade, te 1918. godine:

*A víz elragadta, elsöpörte.*¹

5.

Zbog toga su me zvali Vasa Mađar. Međutim, znati ili bar poznavati mađarski jezik, to je za radio *Lokal* u nacionalno mešovitoj sredini bilo dobra preporuka. Postao sam pripravnik na određeno vreme.

¹ Ono što se piše po vodi, voda i odnese (mađ.).

Imao sam dvadeset i jednu godinu i godinu nezavršenog fakulteta jugoslovenskih književnosti pred sobom.

6.

U početku sam imao ponižavajući radni zadatak. Tako je bar meni delovalo. Trebalo je da nekoliko puta dnevno sročim najavu programa za naredne sate. Ništa lakše, pomislio sam. Kako sam se prevario! Trebalo je svaku rečenicu početi nekim novim sklopom.

U dvanaest sati i pet minuta na našem programu... Dok ćete u trinaest sati imati priliku...

A za ljubitelje klasične muzike, Vivaldi... Antonio Vivaldi.

Kako su me mučile te jednostavne rečenice! Nisam siguran da sam tada uopšte bio spreman na disciplinovanje jezika. Imao sam želju da što duže rastežem svaku vrstu kanonizacije svog pogleda na svet. Bilo kakve strogosti poput stalnog odmeravanja reči i njihovog stilskog, skoro filigranskog preplitanja radi tobožnje privlačnosti, nisu me mogle razuveriti da je svet jednostavan i čudesan sam po sebi.

7.

Posle nekoliko meseci radio sam već kao dežurni novinar u noćnom programu.

Vesti u ponoć. Vesti u dva. Predsednik Tito građanima i rukovodstvu Libije donosi pozdrave našeg predsednika Kartera. Vesti u pet.

Dežurao sam pored teleprintera na prikupljanju i izboru vesti. Sećam se, te godine sam prvi u ondašnjoj Jugoslaviji, oko tri sata po ponoći prema okruglom satu na studijskoj lamperiji, objavio vest da je umro, kako se mislilo, poslednji fašista u Evropi. Španski generalisimus Francisko Franko.

Izgledalo je da se svet sređuje. Tornjevi katedrale i gradske kuće, u daljini, šepurili su se svojim krupnim krovnim opšivima jarkih boja: crvenim, zelenim, ljubičastim, koji su neupućenom posmatraču mogli da izgledaju kao stare, ali dobro očuvane zastave.

8.

U stvarnosti, upravo je počinjala jedna oštra, snežna zima. Bila je 1975. godina, posle koje za mene više ništa neće biti isto. Bio sam sluden od nespavanja. Dolazio bih iz grada u deset uveče, a već u pola dvanaest morao na posao. Autobusom. Bila je to zagušljiva krtija, koja je od okretnice blizu Tekija kretala u jedanaest sati i petnaest minuta i do Molinarijevog parka, uglavnom uvek pusta ali zagušljiva od zaostalih isparenja večernjih putnika, stizala sa desetak minuta zakašnjenja.

Sneg je okivao grad. Cupkao sam na autobuskoj stanici kod Vojne perionice na koju stotinu metara od kuće u kojoj sam stanovao sa ocem i majkom, smrznut i jutarnje progladneo. Doručkovao bih uvek tek posle devet sati ujutro. Tako sam činio onda, a po toj ranoj navici, prvi obrok pojedem u to vreme i danas. Smena je počinjala tačno u ponoć, a prve vesti u 12.05. Noćni program se završavao u šest ujutro.

9.

Sa mnom je dežurala i daktilografkinja Lasta Srzentić, oko koje su obletali svi novinari, a posebno glavni urednik Pera Nikoloski. Sećam se njenog skladnog a vitkog tela u dugim noćnim satima dok su nam čula bila izoštrana i fokusirana samo jedno na drugo. Inače, bilo je jezivo dosadno. To je bilo ono srećno vreme. Možda najsrećnije u mom životu. Vreme kada se još ništa nije dešavalo sa mnom.

10.

Jedne takve noći predložio sam Lasti da se takmičimo u brzom kucanju. Bio sam neverovatno brz u pisanju kratkih formi. Uvukli smo papir u one glomazne kancelarijske olimpije. Imali smo pred sobom tekst iz neke revije koja se bavila tajnama petrovaradinske tvrđave, „Svet podzemlja“. Bacili smo pogled na strogi profesionalni radijski sat, koji je velikom sekundarom štrickao sve vreme ovog sveta i počeli. Udarao sam manijački po mehaničkoj tastaturi:

Legenda kaže da je ovde neki pastir Petar čuvao ovce, da se odnekud pojavio đavo, i da je ponudio da će mu podariti ogromno bogatstvo, pa čak i tvrđavu, ako mu da nešto najdragocenije što ima kod kuće.

Siroti Petar je lakoverno pristao, znajući da je puki siromah, i ne znajući da mu je žena trudna i da nosi devojčicu. Kada je devojka stasala, đavo je došao po svoje i odveo je. Dao je unezverenom Petru

tvrđavu i ogromno bogatstvo. Legenda govori da se devojka i danas nalazi u potonuloj crkvi u tunelima ispod tvrđave, a na mađarskom se utvrđenje zove Petervar. Osim imena mesta, ovaj naziv može da znači i onaj koji čeka.

11.

Završio sam prekucavanje teksta. Priča mi je delovala patetično. Ta ko bi dao ćerku jedinicu za građevinu koja će se jednog dana pretvoriti u teško održivu gomilu kamena i cigala?! Osim, ako se kroz duboki sloj priče, onaj u kome se naslućuje opšte raskorenjivanje, rasipanje i razgradnja svega do tada stvorenog, ne provlači smisao koji upućuje na večnost ženske lepote, njen veliki trijumf uprkos svemu, te ukazuje na potrebu smirenja i strpljivog čekanja, dragocenu, ali u nas tako retku disciplinu.

Kada sam podigao glavu sa olimpije, Lasta je već izvukla svoj besprekorno otkucani tekst u kome je dodala još nekoliko reči iz opširnog teksta o staroj tvrđavi. Sada je sa pobedonosnim ali šaljivim izrazom na licu stajala ispred mene, u prozorskom svetlu sa sve jasnijim žutim zrakama iza nje, što je činilo vidljivim meke obrise ženskog mesa pod haljinom. Završavajući tekst povremeno sam brzim pokretom glave naviše mogao da spazim dve oble, ne prevelike, ali jedre dojke koje su u nagnutom položaju pretile da iskliznu iz grudnjaka.

– To što ništa ne govoriš ukazuje na pobednika.

12.

Gledao sam je pažljivo. Nije uzimala, nije se pokrivala nervoznim osmehom, upadicom ili tobožnjom zanetošću nečim drugim. Nosila je jednostavno krojenu tamnoplavu haljinu sa malim belim tačkicama. I samosvest o sebi.

– Šta ćemo sad? – smejala se prijateljski, bez imalo ironije, kao saučesnik u mom porazu, grickajući pritom sekutićima donju usnu.

Odgovorio sam da mi se još na početku takmičenja s njom činilo da bi trebalo da odustanem.

– Zar tako – upita poluprekorno. – Ne usuđuješ se da se osloniš na sebe? Uvek se oslanjaš na druge? Zašto?

– Ne znam.

– Bio si ipak prilično dobar – reče.

Zapazio sam da je rekla da sam prilično dobar. Nije upotrebila ono klasično *nisi loš*. Već ranije sam primetio da se, u proceni nekoga ili neke stvari, radije opredeljivala za pozitivne pojmove. To mi se sviđalo. To insistiranje na poboljšavanju, skoro popravkama sebe i drugih. Možda je bolja reč: popravkama. Zbog toga sam se osmelio da je pitam s kojim novinarima najradije dežura. Zapravo, definisao sam to uvijenije: s kim joj je najlakše da sarađuje u teškim noćnim i ranojutarnjim šihnama. Prozrela me je.

Ako misliš da si to ti, varaš se.

13.

Pružila je ruku i isturenim kažiprstom dodirnula mi poluotvorene usne. Brzo, nežno, neočekivano. U meni je nešto iznenada zatreperilo.

Bilo je u dodiru njenog prsta nekog pračulnog ženskog znaka, nešto što nije poziv, čak ni navođenje muškarca na ljubavni odnos, nego tek daleka, maglovita nada u mogućnost uzajamne bliskosti.

14.

Izašao sam na visoku, usku terasu, koja je bila skrivena iza studija. Stajao sam tamo kao u nekom bunilu i posmatrao kako vetar povija maglu nad starim marijaterzijanskim nastambama podgrađa. U daljini se vukao otkinut lanac Dunava, omeđujući jasno i oštro tvrđavu *koja čeka* sa njene južne strane. One strane koja je motrila na grad, za koji mi se uvek činilo da je prespavan grad.

Bilo mi je hladno, bio sam u mlečno-braon pamučnom duksu na februarskoj golomrazici, koja je retke kapi kiše pretvarala u perlice na limenom simsu. Ipak, *stojao* sam uporno napolju. Sve dok nisam prestao da osećam taj dodir prsta na usnama; dodir koji je, možda, samo trebalo da me upozori da ne brbljam.

15.

Sledeće, 1976. godine, otišao sam na služenje vojnog roka. Najpre u Pulu a zatim u Zadar. U vojnu mornaricu. I sada, posle svega, kada pomenem ta dva imena, bez ikakvih posebno upamćenih

detalja, osećam neku duboku uznemirenost. Sve u meni zadrhti bez prepoznatljivog povoda i razloga. Ako mi se ta pomisao javi noću, ustanem, popijem čašu vode ili čak dve, šetkam, ali ne mogu da se vratim u postelju i zaspim. Obuzme me nejasna žalost. Premda je tamo sve bilo skoro u potpunom redu; savršeno planirano, dobro organizovano, ali bez sigurnosti što sam, dok sam razmišljao o uzrocima svog prikrivenog straha, potpuno pogrešno pripisivao ogromnosti te slane vode, za razliku od jakog ali sopstvenim mišicama jednom već preplivanog Dunava.

16.

Dvapat sam za te dve godine dolazio kući, ali nisam nikada otišao do *Lokala*. Držao sam se starog društva iz kraja. Gotovo ni sa jednim kolegom novinarom nisam uspeo da, u tom kratkom vremenu bavljenja radijskim novinarstvom, i to skoro uvek u pustim, noćnim satima, stvorim prisniji odnos. Osim, možda, sa Lastom Srzentić. Povremeno bih mislio na nju, na njeno puno, mlado telo napeto nad tastaturom i prste kroz koje su svetski događaji preletali skoro munjevito, da bi za koji sat ili dan iščezli iz sećanja ustupajući mesto drugim, prividno isto tako velikim stvarima, ali stvarima bez suštine. Takva razmišljanja u dugim mesecima vojnikanja ostavljala su me, najčešće, praznim. U vojsci se nisam naučio poslušnosti, čega sam se pre odlaska u nju najviše plašio, nego tuposti, bezvolji i zaboravu.

17.

Posle dvanaest meseci, omršaveo desetak kilograma, jedne mokre jeseni, vratio sam se iz vojske i već drugog jutra, na Bulevaru oslobođenja, ponovo ugledao Lastu. Prelazila je ulicu mimo pešačkog. Skratila je kosu, ofarbala je u crno, ali je to nesumnjivo bila ona. Prepoznao sam mesečarski način na koji je hodala. Bilo je u njenom usporenom kretanju nečega od neuhvatljivosti lepote. Pokreti su joj bili sneni, kao odsutni; ili se meni tako činilo zato što sam je viđao samo na svršetku noći ili u svanutku dana kada su se celo njeno biće i sva putenost koja ga je baršunasto obmotavala spremali za podavanje zasluženom, slatkom, skoro opijatskom spavanju, snu van implozivnog ritma velikog sveta. Snu u koji sam i ja bežao.

Odmah sam uočio da nije sama, iako je u svemu izgledala dovoljna sebi. Pored nje je trčkarao mladić bledog lica. Nosio je tada popularnu tašnicu *pedericu* obešenu o rame, a u njoj je, smeo bih se kladiti, mali diktafon, olovka, žvaka i načeti paketić maramica. To je novi pripravnik, onaj koji je, verovatno, uskočio na moje mesto kada sam otišao. Zbog načina na koji je obletao oko nje, gestikulirajući malim kratkim rukama i u nešto je uporno uveravajući, na šta ona nije uopšte reagovala nego je jurila napred uspravna i jogunasta, shvatio sam da ga po nuždi posla vuče sa sobom.

Da li je srećna, pitao sam se. Bez sumnje, jeste, ali na neki neuobičajen način. Ona nikada, primetio sam to u mnogo prilika ranije, nije dopuštala sebi da izgleda kao nečija žrtva. Naprotiv, uvek je, premda tiho i nenametljivo, stavljala do znanja da je samo ona, a ne neko drugi, odgovorna za sopstvenu sudbinu. Sada sam bolje shvatao šta je to što me je impresioniralo u njenoj pojavi. Ne telo, koje je pokazivalo sve snažnije bujanje zrele ženstvenosti, nego čvrsta

i jasna uverenost u svoju različitost. Lasta je u tome bila prirodno vešta. I sada dok se probijala između ljudi u uzavreloj ulici, imala je u sebi nešto od nehajne sigurnosti kakvu imaju mlade sportistkinje koje, osim dugih glatkih mišića, nose u sebi bistavost duha pobjednice.

18.

Bilo bi mi najpametnije, pomislih, da je potisnem iz svesti. Takvu bar kakvom sam je do tada u sebi predstavljao. Nisam to umeo. Bar tada nisam umeo. Šta mi je drugo preostalo osim da se pretvaram da je ne primećujem. Prišao sam kiosku za prodaju novina i kupio cigarete i *Dan*.

Namerno sam se duže nego što je bilo potrebno zadržao prebrojavajući vraćeni novac. Zatim sam, ne odmičući se ispod cirkuski šarene strehe novinskog kioska, otvorio paklicu i prebirajući po vrhovima čvrsto zbijenih cigareta nasumce uzeo jednu, ovlažio je jezikom i pripalio upaljačem. Nikada nisam pušio i posle prvog uvučenog dima morao sam da stavim šaku na usta da bih prigušio izdajnički kašalj. Nosio sam nešto samorazarajuće u karakteru.

19.

Po povratku iz vojske ozbiljno sam pomišljao da postanem mornar na šlepu i molio sam neke drugare koji su radili u luci na obali

Dunava da me obaveste ukoliko JRB bude tražila brodarce. Nije me brinula mizerna plata, beznačajan društveni status niti nemogućnost da stavove javno izražavam. Sve ono što sam možda mogao u Radiju. Naprotiv. Želeo sam život bez pogleda na časovnik. Vremena sam imao dovoljno. Štaviše, mislio sam da ću ga uvek imati napretek.

20.

Šetao sam obalom Dunava, posmatrao ribolovce okupljene oko gradske kanalizacije, gde je, prema njihovim tvrdnjama, bilo najviše ribe. Nailazio bih na zaspale pijance ili ljubavnike zgrčene u trenutnoj strasti, pred rastanak, do sutra. Ili zauvek.

21.

Pokušao sam da se zaposlim na nekom dunavskom brodu ili šlepu. Sa mnom je u istom razredu gimnazije, u istoj *skamiji*, sedela neka Ivana Miloradović, koja je posle završenih studija istorije umetnosti našla posao u dunavskoj luci. Kao običan carinski referent. Jednom smo se slučajno sreli u gradu i seli na kafu. Bila je jednako koketna kao u gimnaziji. Sitnog pravilnog lica, zift crne ravne kose, muškog vižljastog tela, ali sa povećom guzom koju je svesno nudila muškim pogledima. Pozvala me je da je posetim.